

N A U J O S   K N Y G O S

GIEDRĖ MICKŪNAITĖ. *VYTAUTAS DIDYSIS. VALDOVO ĮVAIZDIS.*

Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008. 384 p.

Yra tokių istorinių temų, pasižyminčių keistu likimu. Jos tarsi sklando ore, tačiau sunku rasti, kur apie tai ką nors rimtesnio perskaityti. Taip yra nutikę ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vytautui. Šis vardas mus lydi nuolat: kiekvienas turime tėvus, draugus ar kolegas Vytautus, kiekvienas bent kartą per metus kertame kokią nors Vytauto gatvę ir net nuvykęs į Baltarusiją knygyne randi detektyvų apie Vytauto laikus seriją. Apie Vytautą savo nuomonę turi kone kiekvienas lietuvis, o netolimoje ateityje, ko gero, turės ir dažnas baltarusis. Taigi kiekvienas turi susikūręs ir savo Vytauto įvaizdį. Turbūt todėl iki šiol yra labai nedaug tekstų, kuriuose būtų išsamiau aprašytas šio viduramžių Lietuvos valdovo gyvenimas. Tarpukariu tai padarė vienas Prahos vokiečiai¹ ir būrys naujos kartos lietuvių istorikų su Zenonu Ivinskiu, Pauliumi Šležu ir Adolfu Šapoka priešakyje². Tiesa, pastaruju metu netrūksta specialiųjų studijų, aptariančių atskiras Vytauto laikų istorines problemas³, tačiau iš jų neišauga platesni apibendrinantys tyrimai. Ir štai po ilgos pertraukos pasirodė nauja Vytautui skirta monografija. Tai, kad šios temos ėmėsi meno istorijos tyrinėtoja⁴, turbūt simptomiška, kaip ir tai, kad Vytautą ji bandė suvokti visų pirma per jo įvaizdžio prizmę⁵: pasiteldama valdovo įvaizdį jo gyvenamojoje epochoje ir jo atminimą po mirties.

Tokia perspektyva yra svarbi dalis moderniosios medievistikos, kuri reaguoja į sustiprėjusią įvaizdžių reikšmę tiek socialiniuose moksluose, tiek apskritai kasdienybėje. Šiais laikais, kai politika ar ekonomika iš dalies yra virtusios įvaizdžių formuojomomis, pagalvota, kad galbūt panašiai, tik kitomis formomis, viskas vyko ir tolimesnėje ar artimesnėje praeityje. Neatsitiktinai turbūt šiuo metu naują renesansą išgyvena iš Poznanės, tiesa, prieškarui (t. y. vokiškos), kilusio Ernesto H. Kantorowicziaus klasikinis veikalas apie du karaliaus kūnus⁶, taip pat valdžios ženklus bei atminimo

¹ Pfcneris, J. *Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas kaip politikas*. Kaunas, 1930 (vok. orig. Praha, 1930, liet. vert. 2 leid. Vilnius, 1989). Plg. Mišková, A.; Šustek, V. *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939–1945*. Praha, 1999.

² *Vytautas Didysis*. Red. P. Šležas. Kaunas, 1930 (2 leid. Vilnius, 1988).

³ Čia tik keli naujesni, autorės necituojami tekstai: kanceliarija – Szybkowski, S. Polish Staff as a Social Group in the Chancery of Grand Duke Witold, in: *Quaestiones Medii Aevi Novae*. T. 3. 1998. 75–94; Čapaitė, R. *Gotikinis kursyvas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto raštinėje*. Vilnius, 2007; politinė ikonografija – Piech, Z. *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*. Warszawa, 2002; politinė veikla – Błaszczak, G. *Burza koronacyjna. Dramatyczny fragment stosunków polsko-litewskich w XV wieku*. Poznań, 1998; Vytauto „kryžiaus žygis“ – Rowell, S. C. Lietuva – krikščionybės pylimas? Vienos XV amžiaus ideologijos pasisavinimas, in: *Europos idėja Lietuvoje: istorija ir dabartis*. Sud. D. Staliūnas. Vilnius, 2002. 17–32; idem. Naujieji kryžiaus žygiuotojai: LDK ir Bizantijos santykiai XIV–XV a. sandūroje. Ar Vytautas Didysis buvo Lietuvos kryžiaus žygių prieš turkus bei totorius pradininkas?, in: *Kryžiaus karų epocha Baltijos regiono tautų istorinėje savimonėje*. Sud. R. R. Trimonienė ir R. Jurgaitis. Šiauliai, 2007. 81–205. Šiam tyrimui ypač būtų pravertusi Vytauto valdžios simboliką nagrinėjanti Piecho monografija ir Rowello straipsniai.

⁴ Knygos pagrindas – Vidurio Europos universitete Budapešte 2002 m. apginta daktaro disertacija. Angliškas leidimas: Mickūnaitė, G. *Making a Great Ruler. Grand Duke Vytautas of Lithuania*. Budapest, 2006.

⁵ Plg. taip pat Nikžentaitis, A. *Vytauto ir Jogailos įvaizdis Lietuvos ir Lenkijos visuomenėse*. Vilnius, 2002.

⁶ Kantorowicz, E. H. *The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology*. Princeton, New Jersey, 1997 (1 leid. Princeton, 1957).

kultūrą tyrinėjantys istoriniai žanrai. Aiškiai suvokta, kad valdžia yra funkcionali tiek, kiek sugeba save pavaizduoti kasdienybėje, šventėje ir galios ženkluose (rezidencijos ir palyda, dokumentai ir antspaudai, atvykstantys ir išvykstantys pasiuntiniai ar svečiai). Tam tikri politiniai įvykiai, kurie anksčiau atrodė spontaniškų poelgių pasekmė, atidžiau panagrinėjus atsiskleidžia kaip iš anksto suplanuota inscenizacija. Taigi politikos vykdymas gali būti suvokiamas kaip seka ritualų ir simbolių, kuriuos amžininkai gerai mokėjo perskaityti ir suvokti.

Kaip tik šiuos simbolius ir tyrinėja Giedrė Mickūnaitė. Jai rūpi ne tiek „realios“ politinės ar socialinės istorijos siužetai, kiek tai, kokias formas jie įgauna žmonių sąmonėje. Ir kodėl tai įvyksta? Kas lėmė, kad būtent Vytautas lietuvių istorinėje savimonėje buvo pakeltas į Didžiojo rangą. Šis klausimas knygoje nagrinėjamas įvairiais aspektais. Knyga padalyta į keturis pagrindinius skyrius: pirmajame analizuojamos įvaizdžio ištakos Vytauto gyvenamuoju metu; antrajame – šio įvaizdžio plėtotė povytautiniame XV a.; trečiajame – įvaizdžio raida Naujaisiais laikais, XVI–XVIII a.; ketvirtajame skyriuje, iš dalies apibendrinant empirinę medžiagą, pateikiama istorinė įvaizdžio dinamika, nusakomos galimos šios temos tolesnės variacijos kryptys. Trumpoje recenzijoje neįmanoma ir net nebūtina išsamiai vardyti autorės išskiriamas problemas ar perpasakoti knygos siužetus. Subjektyviai galėčiau pažymėti naujovišką ir išsamią Trakų pilies bei jos freskų analizę ar sudėtingų kontekstų rekonstrukciją aptariant Vytauto vaizdinį XV–XVII a. Lietuvos ir kitų šalių raštijoje. Išraiškingai atsiskleidžiama, kad Vytauto vaizdinys unikalus istorinėje atmintyje visų pirma tuo, kad su juo galėjo identifikuotis įvairių konfesijų, įvairių socialinių sluoksnių, o vėliau – ir įvairių tautybių atstovai. Tai vienas iš nedaugelio Lietuvos istorijos veikėjų, kuris, nors ne itin ryškiai, vis tik figūravo ir europinėje tradicijoje. Įvairialypis Vytauto vaizdinys vertė autorę gilintis į skirtingas temas ir skaityti įvairius šaltinius – nuo paties Vytauto diktuito skundo prieš Jogailą ir Skirgailą iki barokinių eilėraščių, nuo minėtų Trakų freskų iki imaginacinių Vytauto portretų, nuo Vytauto atminimo diduomenėje iki totorių ar karaimų tradicijos.

Dar vienas ryškus šios knygos privalumas yra jos tarpdalykinis pobūdis, iš dalies nulemtas studijų meno istorijos Vilniaus dailės akademijoje ir viduramžių istorijos Vidurio Europos universitete Budapešte. Šiais laikais, kai kalbos apie interdiscipliniškumą virto kone akademikų saloninių šnekų objektu, labai trūksta realių ir sėkmingų bandymų tai įgyvendinti. Kaip rodo esama tarpdisciplininių institucijų ir leidinių steigimo patirtis, tokių studijų nepavyksta paskatinti administraciniu biurokratiu keliu. Giedrė Mickūnaitė nuėjo kiek kitokiu keliu – siekė pažinti skirtingas praeitį tyrinėjančias disciplinas – šiuo atveju istoriją, menotyra, literatūrologiją, buvo atvira įvairioms metodologinėms prieigoms, užmezgė realius žmogiškus, ne siaurus institucinius, kontaktus su įvairių specialybių atstovais.

Grįždamas prie įvaizdžio klausimo atkreipčiau dėmesį į autorės akcentuojamas Vytauto pastangas kurti valdovo legendą ir lemiamą tų pastangų reikšmę įvaizdžio genezėje: „Vytautą reikia pripažinti pagrindiniu savo įvaizdžio inžinieriumi“ (p. 330). Diskusinį tokio teiginio pobūdį supranta, manau, ir pati autorė, tačiau Vytauto kaip asmens vieta istorijoje po šio tyrimo atsiskleidžia dar labiau. Knygos koncepcija lėmė, kad politiniai ir socialiniai Vytauto laikų istorijos klausimai dažnai tebuvo trumpai paliesti, o atitinkamų šaltinių analizė (net ir tose vietose, kur įvaizdžio klausimas yra labai svarbus, pavyzdžiui, aptariant valdovo dvarą) neprilygsta autorės kur kas išsamesnėms literatūros ir dailės šaltinių studijoms (antai aprašant Vytauto laikų įvykius, pernelyg pasitikima Jono Dluogošo pasakojimais, tačiau nepakankamai panaudota informatyvi Vytauto ir didžiojo magistro korespondencija, tiek jos turinys, tiek retorika). Taigi Giedrės Mickūnaitės knyga – tai paskatinimas istorikams medievistams naujai permąstyti Vytauto laikų istoriją.

LARRY SILVER. *MARKETING MAXIMILIAN: THE VISUAL IDEOLOGY OF A HOLY ROMAN EMPEROR*.
Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2008. 303 p.

Knyga skirta Šv. Romos imperatoriaus Maksimiliano I (1492–1519) vizualinei ideologijai – jo siekiamam vaizdams sukurti deramą savo paties ir valdomos imperijos įvaizdį. Larry Silveris išsamiai ir nuosekliai tyrinėja Maksimiliano „meno pasaulį“, atskleidždamas, kokie kūriniai buvo imperatoriaus sumanyti, kokia buvo jų paskirtis ir kaip sumanymai buvo realizuojami. Apie studijos brandumą galime spręsti iš autoriaus, Pensilvanijos universiteto meno istorijos profesoriaus, prisipažinimo, kad šios temos tyrinėjimus jis pradėjo prieš ketvirtį amžiaus.

Knyga pirmiausia patraukia dėmesį iliustracijomis – (nuo kuklaus piešinio, vaizduojančio pirmąsias būsimą imperatoriaus maudynes, iki Albrechto Dürerio dirbtuvėse sukurto ištaigingo Triumfo arkos projekto), kuriančiomis pasakojimą apie Maksimiliano I, Habsburgų ir jų valdomos imperijos didybę. Maksimilianas I, anot knygos autoriaus, buvo pirmasis valdovas, panaudojęs spausdintų vaizdų ir tekstų propagandinę galią. Imperatoriaus sumanyti literatūros kūriniai ir juos papildantys raiziniai, paminklų projektai buvo skirti tam, ką moderniais laikais pavadintume jo „viešaisiais ryšiais“. Jie buvo adresuoti tiek Maksimiliano I amžininkams (daugiausia vokiečių kunigaikščiams, kurie priešinosi jo valdžiai), tiek būsimoms kartoms.

Dar 1492 m. Maksimilianas pradėjo kurti lotynišką autobiografiją, vėliau inicijavo visą seriją kūrinių, skirtų savo karaliavimo istorijai: *Historia Friderici et Maximiliani* – lotyniškai rašytą Maksimiliano tėvo, Frydricho III, ir jo paties valdymo istoriją; beletrizuotą, pusiau alegorinį Maksimiliano jaunystės ir vėlesnio karaliavimo pasakojimą (*Teuerdank* ir *Weisskunig*); Habsburgų dinastijos pašlovinimui skirtą *Geneologiją* ir *Habsburgų šventuosius*. Visus kūrinius turėjo puošti raiziniai, bet tik dalis jų buvo publikuota (Maksimilianui esant gyvam iki galo buvo parengtas ir publikuotas tik vienas kūrinys), kitų išlikę eskizai. Kiti svarbūs imperatoriaus sumanyti kūriniai – raizinių ciklas *Triumfo eisena* (1507–1518), *Triumfo arkos* (1519) raizinys ir Maksimiliano antkapinio paminklo projektas (jį turėjo sudaryti 40 natūralaus dydžio iš bronzos išlietų protėvių skulptūrų, 34 Romos imperatorių biustų ir 100 mažesnių Habsburgų protėvių skulptūrų).

Pirmajame iš septynių knygos skyrių aptariami jau paminėti imperatoriaus projektų realizavimo mechanizmai, supažindinama su Maksimilianui dirbusiais literatais ir dailininkais. Kituose penkiuose skyriuose nagrinėjama, kaip Maksimiliano sumanytuose raiziniuose vaizduojamos imperatoriaus propagandos temos. Septintasis, išvadų, knygos skyrius įvertina Maksimiliano vizualiųjų ir literatūrinių projektų efektyvumą, nagrinėja jo sukurtų vaizdinių poveikį įpėdiniais ir jų recepciją tarp amžininkų.

Maksimiliano I vizualinės ideologijos kūrimo procesas knygoje atsiskleidžia kaip sudėtingas imperatoriaus, jo sekretorių, rašytojų, dailininkų ir spaustuvininkų bendro darbo vaisius. Pvz., literatūriniai projektai daugiausia buvo diktuojami paties imperatoriaus asmeniniam sekretoriui ir tuomet taisomi kitų rašytojų. Meniniai projektai buvo teikiami rašytojų ir dailininkų komandoms (Willibaldas Pirkheimeris ir Albrechtas Düreris Niurnberge, Josephas Grünpeckas ir Albrechtas Altdorferis Regensburge ir kt.). Knygos autorius kruopščiai nagrinėja kiekvieno sumanyto projekto atlikimo būdus. Skaitant knygą palaipsniui atskleidžiamas imperatoriaus, kaip visų projektų iniciatoriaus ir koordinatoriaus, vaidmuo. Aktyvus jo dalyvavimas kūrybiniame procese tiesiogiai demonstruojamas *Weisskunig* iliustruojančiame medžio raizinyje (il. 12). Jame vaizduojamas Maksimilianas, stovintis prie tapančio dvaro dailininko ir ranka nurodančio, ką šis turįs daryti. Iškalbingos Silverio pateiktos Maksimiliano ranka surašytos pastabos ant piešinių (pvz., ant vieno iš *Historia* skirtų piešinių imperatorius, pastebėjęs perdėtas pagyras, įrašė: „geresnė šlovė po mirties“

(*lyber laudis post mortem*) (p. 2)), imperatoriaus nurodymai sekretoriams (pvz., Maksimiliano sekretoriaus pastaba, kad imperatoriui labiau tinka vidutiniai dailininkai, nes jie piešdami labiau seka juo nurodymus (p. 30)).

Silveris išskyrė penkias pagrindines temas, kuriomis buvo paremta Maksimiliano imperinė propaganda, ir nagrinėjo jų raišką dailės kūriniuose. Maksimiliano I viršenybė prieš kitus Europos valdovus ir jo teritorinės pretenzijos buvo grindžiamos Habsburgų genealogija (romėniškos kilmės, giminystės su šventaisiais, kitų šalių valdovais temos) ir Romos imperijos įpėdinyste (*translatio imperii*). Paties imperatoriaus vaizdinys buvo plėtojamas per jo kaip krikščionybės gynėjo, karo vado ir dvaro pramogų (riterių turnyrų, medžioklių ir ceremonialų – nuo diplomatinį ritualų iki dvaro švenčių) dalyvio temas. Tyrinėdamas jų raišką Silveris atskleidžia Maksimiliano kuriamą galingo Europos valdovo ir riterių kultūros atstovo įvaizdį bei idealaus valdovo pavyzdį įpėdiniams. Nors su Maksimiliano I „meno pasaulio“ mastais ir įvairove mūsų valstybės valdovai vargu ar galėtų lygintis, tačiau imperatoriaus ideologijoje atpažįstami bendri įvaizdžio kūrimo principai (pvz., romėniškos kilmės teorijos). Glaudžiomis Europos valdančiųjų sąsajomis galime įsitikinti Habsburgų giminaičius vaizduojančiuose raižiniuose atpažinę Žygimanto Senojo atvaizdą (il. 6, 22).

Knygos autorius, panaudodamas daugybę šaltinių ir tyrinėjimų, atskleidžia intriguojantį vizualinės ideologijos kūrimo mechanizmą. Studija suteikia žinių tiek apie imperatoriaus dvaro gyvenimą, tiek apskritai apie menininkų-amatininkų pasaulį ir ryšius tarp literatūros bei dailės kūrinių humanistinėje epochoje. Nors knygoje nerasime gilesnės Šv. Romos imperijos istorijos refleksijos (Silveris pabrėžia, kad Maksimilianas jį domina kaip įvaizdžio kūrėjas, o ne politinė figūra), tačiau imperatorinės propagandos temų, valdovo įvaizdžio kūrimo būdų analizė turėtų sudominti ir politinės vėlyvųjų viduramžių bei ankstyvųjų naujųjų amžių Europos kultūros tyrinėtojus.

LINA BALAIŠYTĖ

ANSIS CIRULIS. SAULES PAGALMOS.

Sud. R. Rinka. Rīga: Nepunts, 2008. 335 p.

Šių metų Vilniaus knygų mugėje latviai pristatė žyminiam savo krašto dailininkui skirtą solidų leidinį *Ansis Cirulis. Saules pagalmos* (liet. *Ansis Cirulis. Saulės kiemuose* – pagal dailininko paveikslą, nutapyto 1939 m., pavadinimą). Knyga pasirodė 2008-ųjų pabaigoje minint Cirulio (1883–1942) 125-ąsias gimimo metines. Ta proga Latvijos dailės muziejuje buvo organizuota tarptautinė konferencija ir surengta įspūdinga paroda.

Cirulis – išskirtinė figūra XX a. pirmosios pusės Latvijos dailėje. Nacionalinio romantizmo atstovas ir vienas pirmųjų tautinio stiliaus kūrėjų, studijavęs dailę Rygoje, Peterburge ir Paryžiuje, pasižymėjo įvairiapusiu talentu. Latvijoje chrestomatiniiais tapusių tapybos, grafikos ir sienų tapybos darbų bei vitražų autorius sėkmingai atsiskleidė taikomosios grafikos srityje, keramikoje, tekstilėje, projektavo baldus, reprezentacinius interjerus, vienas pirmųjų šalyje sukūrė įvairių Latvijos etnografinių vietovių tautinius drabužius. Didelę dailininko kūrybinio palikimo dalį sudaro valstybės simboliais dekoruoti dirbiniai: vėliavos, ženklai, pašto ženklai, plakatai. Cirulis – tautinės latvių vėliavos (1917), kurią projektavo remdamasis XIII a. eiluiota Livonijos kronika, autorius. Oficialūs Latvijos valstybės simboliai yra neatsiejamai suaugę su šalies piliečių pasaulėjauta, tačiau tik apsilankę parodoje daugelis jų sužinojo, kad šių valdžios ženklų autorius – Ansis Cirulis. Kyšančios saulės su sklindančiais spinduliais motyvas, perimtas iš latvių folkloro, tapo garsių Latvijos šaulių skiriamųjų atributų (batalionų vėliavų, ženkliukų ir pan.) pagrindu Pirmojo pasaulinio karo metu.

Nepriklausomybės laikotarpiu Cirulis projektavo šalies regionų ir miestų herbus (iš viso 23), pasi-
telkdamas etnografinius, istorinius ir krikščionybės motyvus.

Leidiny sudarytas kaip straipsnių rinkinys, kuriame kiekvieną Cirulio plėtotą dailės sritį pri-
stato vis kitas autorius: knygos sudarytoja Rūta Rinka apibendrina visą Cirulio kūrybą ir smulkiau
analizuoja keramiką, Dace Lambergą – tapybą ir piešinius, Zaiga Kuplė – taikomąją grafiką, San-
ta Podgaiska – dekoratyvinius dirbinius, Modris Essertas aptaria valstybės simbolių vietą dailinio
kūrybos palikime. Kiekvienas Cirulio kūrybos aspektas nagrinėjamas plačiame XX a. pirmosios
pusės vietinės ir užsienio dailės kontekste. Išsami vaizdinė medžiaga leidžia susidaryti nuomonę
apie dailininko kūrybos vietą Latvijos ir Europos dailės istorijoje. Pasitikdami garsaus menininko
jubiliejų latvių menotyryninkai iššvalgė šalies muziejų fondus ir archyvus, ne tik surinko ir apiben-
drino dailininko kūrybą, bet ir remdamiesi dokumentine medžiaga atliko tam tikras korektūras, iš
naujo atributavo gerai žinomus kūrinius.

LIJANA ŠATAVIČIŪTĖ

BENEDIKTINIŠKOJI TRADICIJA LIETUVOJE.

Straipsnių rinkinys. Sud. L. Jovaiša. Vilnius: Aidai, 2008. 344 p.

Straipsnių rinkinys *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje* skirtas Lietuvoje menkai pažįstamai be-
nediktiniškosios vienuolystės tradicijai. Ši tradicija, glaudžiai susijusi su Lietuvos istorija nuo pat
pirmojo Lietuvos vardo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose 1009 m., mūsų šalyje be pertrūkio
gyvuoja jau 600 metų – nuo 1405 m., kai didysis kunigaikštis Vytautas Senuosiuose Trakuose
įsteigė pirmąjį benediktinų vienuolyną. Reikšmingą benediktiniškosios vienuolystės vietą Lie-
tuvos dvasinio ir kultūrinio gyvenimo istorijoje iki šiol liudija vienuolynų ansambliai Vilniuje
(Šv. Kotrynos), Kaune (Šv. Mikalojaus), Pažaislyje ir Senuosiuose Trakuose bei bažnyčios Kra-
žiuose ir Pivašiunuose. Vienuolinis gyvenimas pagal šv. Benedikto regulą Lietuvoje dar nebuvo
sulaukęs deramo tyrinėtojų dėmesio, tad leidinys *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje* yra ir ne-
pelnytai primirštos temos aktualizacija, ir bandymas apmąstyti įvairius benediktiniškosios tra-
dicijos aspektus.

Knygos pagrindą sudaro straipsniai, parengti pagal pranešimus, skaitytus 2005 m. spalio 27–
28 d. Vilniuje įvykusioje mokslinėje konferencijoje „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje, 1405–
2005“, juos papildė keletas specialiai šiam leidiniui parašytų straipsnių. Straipsnių autoriai – Lie-
tuvos ir Lenkijos istorikai, knygotyryninkai ir dailėtyrininkai; tekstai skelbiami originalo kalba,
leidinio gale pateikiamos straipsnių santraukos, žinios apie autorius, vardų rodyklės.

Straipsniai knygoje sutelkti į tris stambesnes dalis. Pirmojoje („Dvasia ir gyvenimas“) na-
grinėjamas benediktiniškasis dvasingumas, vienuolinio gyvenimo kasdienybė ir išskilmės, atski-
rų vienuolynų kūrimasis ir raida. Palendrių vienuolyno prioras Hervė de Broc OSB straipsnyje
„Bendro gyvenimo išminties tradicija“ išryškina pagrindinius šv. Benedikto regulos principus,
Gita Drungilienė pateikia išsamią ir visapusišką Kauno ir Kražių vienuolynų benediktinų įžadų
aktų analizę, Rafałas Witkowski, Rasa Varsackytė ir Liudas Jovaiša pristato Pažaislio kamaldulių,
Kauno benediktinų ir Gorodiščės benediktinų vienuolynų kasdienio gyvenimo bruožus. Maria-
nas Kanioras OSB pateikia Senųjų Trakų vienuolyno istorijos apžvalgą, Małgorzata Borkowska
OSB detalčiai ir vaizdingai atskleidžia benediktinų vienuolyno steigimo peripetijas, remdamasi
fundatoriaus Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio ir Kulmo benediktinų vyresniosios Mag-
dalenos Mortęskos korespondencija vienuolyno Nesvyžiuje kūrimo klausimu. Skausmingam XX a.

pradžios įvykiui – Kauno benediktinių vienuolyno reformavimui ir jo „sulietuvinimui“ 1920–1926 m. – skirtas Reginos Laukaitytės straipsnis.

Antroje leidinio dalyje („Šventieji skaitymai“) aptariamas knygos vaidmuo šv. Benedikto vienuolinio gyvenimo tradicijoje. Arvydas Pacevičius įdėmiai tyrinėja moterų benediktinių skaitybos „mechanizmą“, pristatydamas trapius bei jaudinančiai konkrečius seserų vienuolių skaitymo pėdsakus. Jolanta Gwioździk žvelgia į Lietuvos benediktinių bibliotekų turinį esminio ir kasdienio benediktiniško gyvenimo dėmens – *lectio divina* – požiūriu.

Trečioji dalis („Dievo namų grožis“) skaitytoją supažindina su turtingu šv. Benedikto regulos vienuolijų meniniu paveldu. Rūta Janonienė ir Regimanta Stankevičienė išsamiai aptaria Senųjų Trakų ir Pivašiūnų bažnyčių interjero istoriją bei šiandienos pavidalą, ne vien išskirdamos autentišką „benediktiniškąjį paveldą“, bet ir įžvelgdamos motyvus, sėkmingai gyvavusius šių bažnyčių interjeruose ir po vienuolynų likvidavimo. Vieną turtingiausių benediktiniškosios ikonografijos programų, įkūnytą Vilniaus Šv. Kotrynos bažnyčios interjere, atskleidžia ir nagrinėja Auksė Kaladžinskaitė. Laima Šinkūnaitė pristato Pažaislio vienuolyno interjere išlikusias šv. Benedikto gyvenimo scenas – unikalų šio šventojo ikonografijos paminklą Lietuvoje. Dalia Klajumienė mena intriguojančią reto ir įdomaus objekto – Vilniaus Šv. Kotrynos bažnyčios relikvijorių rinkinio – atsiradimo mįslę. Kieno – benediktinių ar basųjų karmeličių – rankų darbui priskirtini šie relikvijoriai? Ir kam buvo adresuotas Vilniaus jėzuito Stanislovo Klonovskio laiškas, išlikęs (paslėptas?) Labanoro bažnyčios Šv. Teresės altoriaus relikvijoriuje?

Leidinio pabaigoje skelbiamos (originalo, t. y. lotynų, kalba) rankraštinės Senųjų Trakų vienuolyno XVII–XVIII a. abatų biogramos – ligi šiol beveik nežinomas kūrinys, pratęsiantis Stanislovo Szczygielskio veikalą *Series abbatum Trocensium* (1668). Jame pateikiamos trumpos žinios apie Senųjų Trakų abatus nuo XVII a. antrosios pusės iki pat XVIII a. pabaigos.

LIUDAS JOVAIŠA

PAMALDUMAS IŠGANYTOJUI LIETUVOS KULTŪROJE.

Sud. G. Surdokaitė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2009. 334 p.

Paradoksaliai, kad kristologinio pamaldumo tradicija, tokia ryški krikščioniškosios Lietuvos kultūroje, ligi šiol nesulaukė jokios platesnės apžvalgos ar sistemingo tyrimo. Negana to, Kristaus atvaizdą tarsi pridengė skirtinguose diskursuose labai įvairiai eksploatuojamas „Lietuvos – Marijos žemės“ įvaizdis; savaip simboliška, jog ir šis leidinys pasirodo praėjus pusei amžiaus nuo Juozo Vaišnoros monografijos *Marijos garbinimas Lietuvoje* (1958). Tad bene svarbiausias straipsnių rinktinės *Pamaldumas Išganytojui Lietuvos kultūroje* tikslas – remiantis naujausiais humanitarų tyrinėjimais aktualizuoti Lietuvos kultūros istorijoje nepelnytai primirštą kristologinę temą. Juk daugiau nei prieš šešis šimtmečius priimdama krikščionybę ir tapdama visaverte Europos dalimi Lietuva atsigrėžė ir į Pasaulio Išganytoją. Jėzaus Kristaus veidas ir vardas paženklino tūkstančius asmeninių gyvenimų, knygų puslapius, tapybos ir skulptūros kompozicijas, muzikos kūrinius, tautosaką, galiausiai netgi Lietuvos tapatybę – Rūpintojėlis ir kryždirbystė tapo šalį reprezentuojančiais simboliais.

Straipsnių rinktinė *Pamaldumas Išganytojui Lietuvos kultūroje* Lietuvos skaitytoją supažindina su įvairiais pamaldumo Išganytojui Lietuvos kultūros istorijoje aspektais – Jėzaus Kristaus vaizdiniais, jo kulto tradicijomis, žmogaus santykio su Atpirkėju pavidalais, žvelgiant iš teologijos, literatūros, dailės istorijos bei tautosakos perspektyvų. Šešiolika mokslininkų straipsnių su gausia vaizdine medžiaga pateikia naujausius kristologinio pamaldumo mokslinių tyrinėjimų rezultatus,

jų gaires ir nepretenduoja į išsamią analizę. Apžvalginis kun. Liongino Virbalo straipsnis nužymi kristologinio pamaldumo raidą per du krikščioniškosios tradicijos tūkstantmečius. Mantė Lenkai-tytė aptaria sekimo Kristumi temą ankstyvojoje lotyniškoje vienuolinėje literatūroje. Teologinius pamaldumo Išganytoji aspektus savo straipsniuose taip pat nagrinėja Benas Ulevičius, Elena Būgaitė, Agnė Zemkajutė. Rinkinyje kun. Romualdo Dulskio ir Romos Zajančkauskienės publikacija pirmą kartą Lietuvos istoriografijoje nagrinėja Dievo Tarno arkivyskupo Teofiliaus Matulionio pamaldumą Išganytoji.

Dailėtyrininkai ne tik pristato pačius vertingiausias dailės objektus, bet ir atskleidžia naują požiūrį bei naujas jau žinomų kūrinių interpretacijas (Giedrės Mickūnaitės straipsnis apie gotikinę freską „Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir šv. Evangelistu Jonu“ Vilniaus arkikatedros kriptoje; Regimantos Stankevičienės kristologinės Šiluvos bazilikos ikonografinės programos analizė), rekonstruojami bei analizuojami sovietmečiu išardyti ir po įvairius muziejus išblaškyti bažnytinės įrangos objektai (Dalios Vasiliūnienės straipsnis apie Žemaičių Kalvarijos krikštyklą). Leidinyje pirmą kartą pristatomi dar nežinomi bažnytinės dailės objektai, nagrinėjama jų įtaka ir paveikumas (Rimos Valinčiūtės-Varnės straipsnis „Klūpantis Kristus“ iš Sedos bažnyčios“; Astos Giniūnienės – apie garsaus nazarėnų sambūrio atstovo Josepho von Führicho paveikslų ciklo kartotes).

Lietuvių liaudies tautosakos tyrinėtojų Radvilės Racėnaitės ir Jūratės Šlekonytės straipsniuose pirmą kartą nagrinėjami Jėzaus Kristaus vaizdinio ypatumai sakmėse ir pasakose. Tai naujas lietuvių folkloro tyrimų puslapis, kadangi lietuvių sakinė tautosaka santykiu su krikščionybe aspektu iki šiol tyrinėta labai menkai. Skaidrė Urbonienė pateikia etnografinių tyrinėjimų, analizuojant Išganytojo atvaizdus valstiečių namų aplinkoje, rezultatus.

Pirmojo leidinio, skirto Išganytojo kulto tyrinėjimams Lietuvoje, tikslas – atkreipti įvairių humanitarinių mokslo krypčių mokslininkų dėmesį į aktualią ir reikšmingą, tačiau labai mažai ir nepakankamai nagrinėtą temą, paskatinti tarpdisciplininius tyrimus ir suteikti akstiną gilesnėms įvairių Lietuvos tradicinių krikščioniškų konfesijų materialaus ir nematerialaus paveldo studijoms. Šia straipsnių rinktine Kultūros, filosofijos ir meno instituto Sakralinio ir liaudies meno paveldo skyrius inicijuoja naują tęstinę leidinių seriją *Religinės kultūros paveldo studijos*, skirtą įvairiapusiškiems krikščioniškojo dvasingumo ir jo raiškos Lietuvos kultūroje tyrimams.

LIUDAS JOVAIŠA, GABIJA SURDOKAITĖ

TRIDENTO VISUOTINIO BAŽNYČIOS SUSIRINKIMO (1545–1563) ĮTAKA LIETUVOS KULTŪRAI: SUSIRINKIMO IDĖJŲ SUVOKIMAS IR SKLAIDA VIDURIO EUROPOS RYTUOSE.

Sud. A. Aleksandravičiūtė, mokslinis redaktorius L. Jovaiša. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2009. 471 p.

Tai antroji *Religinės kultūros paveldo studijos* serijos knyga, parengta to paties pavadinimo konferencijos, įvykusios Vilniuje 2007 m. pabaigoje, pranešimų pagrindu. Šios serijos leidiniuose mūsų sakralinės dailės palikimas analizuojamas plačiame kultūros ir pamaldumo istorijos kontekste, tiriant bažnytinio meno šaltinius ir objektus šiuolaikiniais humanitarinių mokslų metodais.

Knyga skirta religinio gyvenimo epochai po Tridento visuotinio Bažnyčios susirinkimo (1545–1563), pasibaigusiai tik Vatikano II susirinkimu (1962–1965). Joje pirmą kartą aptariamas Tridento nuostatų poveikis skirtingoms Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvasinio gyvenimo sritims (teologijai, sielovadai, universitetinei retorikai) ir sakraliniam menui: muzikos, architektūros, tapybos,

paramentikos kūrinių liturginei vartosenai, ikonografijai ir estetiniam suvokimui. Tridento nutarimų vykdymas buvo grandis, visais kultūros lygmenimis susiejusi Lietuvą su Naujųjų amžių Europa. Šiai problemai skirti 21 mokslininko iš Lietuvos, Vatikano, Italijos, Vokietijos, Lenkijos ir Latvijos straipsniai originalo kalba grupuojami teminiu pagrindu. Pirmajame knygos skyriuje pateikti tekstai analizuoja pačius Tridento nutarimus ir jų principinę įtaką XVI–XVII a. katalikų pamaldumo ir meno permainoms. Antrasis skyrius skirtas asmenybėse, vietose ir regionuose išsiskleidusiai Tridento dvasiai. Trečiajame skyriuje nagrinėjamos dvasininkijos gyvenimo permainos ir potridentinėje sielovadoje ypač svarbi Dievo Žodžio tarnystė. Ketvirtasis skyrius aprėpia programinius Lietuvos bažnytinės muzikos, paramentikos, bažnyčių interjero klausimus. Penktajame skyriuje aptariami potridentinės dailės ir ikonografijos aspektai.

Lietuvos menui skirti straipsniai potridentinės problematikos dėka atskleidžia mūsų XVI–XIX a. paveldo integralumą Europos kultūroje. Jūratės Trilupaitienės, Gražinos Marijos Martinitienės, Aleksandros Aleksandravičiūtės tyrimai gvildena muzikos, paramentikos ir ornamento simbolikos pokyčius. Dalia Vasiliūnienė ir Asta Giniūnienė analizuoja Kryžiaus kelio tradicijų sklaidą. Rūtos Janonienė, Aušra Vasiliauskienė ir Dalia Klajumienė apibūdina potridentinės tapybos, Sigita Maslauskaitė – grafikos ikonografijos pokyčius.

ALEKSANDRA ALEKSANDRAVIČIŪTĖ

K R O N I K A

APIE DAUGIATAUTĮ VILNIŲ – MASKVOJE

2009 m. balandžio 22 d. Maskvoje įvyko konferencija „Daugiakalbis Vilnius: Lietuvos sostinės praeitis ir dabartis“ kaip programos „Vilnius – Europos kultūros sostinė“ dalis, kurią surengė Jurgio Baltrušaičio namai, Rusijos mokslų akademijos Slavistikos institutas bei Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. Konferencija vyko istoriniuose Jurgio Baltrušaičio namuose, atidarymo kalbas pasakė Lietuvos ambasadorius Rusijoje Antanas Vinkus, kultūros atašė Maskvoje Juozas Budraitis, profesorė Tatjana Civjan iš Slavistikos instituto. Šioje multidisciplininėje konferencijoje atskirų kultūros šakų tyrinėtojai iš Vilniaus ir Maskvos kalbėjo apie mūsų sostinės fenomeną.

XIX a. Lietuvos ir Lenkijos dailės tyrinėtoja Inesa Svirida pasakojo apie dailininkus užsieniečius, dirbusius XIX a. pirmąjį trečdalį Vilniuje. Pagrindinį dėmesį ji skyrė Universiteto raizybos katedros profesoriui anglui J. Saundersui, kuris ne tik dėstė raizybą, bet pirmasis Universitete skaitė dailės istorijos kursą, tad laikytinas dailės istorijos pradininku Lietuvoje. Dailininkas nemažai dirbo ir Rusijoje, todėl rusų muziejuose, archyvuose Sviridos rasta nauja medžiaga Saunderso kūrybinei biografijai nusipelno mūsų dailėtyros dėmesio. Šios apžvalgos autorė pateikė daugiataučio Vilniaus meninį gyvenimą XX a. pradžioje, jo konfliktus ir sutarimo paieškas.

Kiti pranešimai buvo skirti tautinėms kultūroms: Vida Bakutyte pasakojo apie rusiškojo Vilniaus teatro funkcionavimo peripetijas XIX a., Pavelas Lavrinecas – apie rusų literatūrinį gyvenimą to meto Vilniuje. Baltarusiškąją kultūrą pristatė Jurijus Labyncevas, nušvietęs įspūdingą Vilniaus Šv. Dvasios brolijos leidybinę veiklą, ir Larisa Ščavinskaja, aptarusi baltarusiškas kantičkas, leistas Vilniuje XX a. pradžioje. Žydiškajam Vilniui buvo skirti du pranešimai: Viktorija Molčanova istoriškai apžvelgė „Lietuvos Jeruzalės“ fenomeną, o Valentina Fedčenko susitelkė į Vilniaus įvaidį tarpukario žydų moderniojoje poezijoje. Su lietuviškuoju Vilniumi supažindino Alma Lapinskienė,